

UCCC & SPBCBA & SDHGCBCA & IT
S.Y.B.com Sem. – 3
Advanced Accounting and Auditing Paper – 1
માલસામાનના હિસાબો

3.1 પ્રસ્તાવના

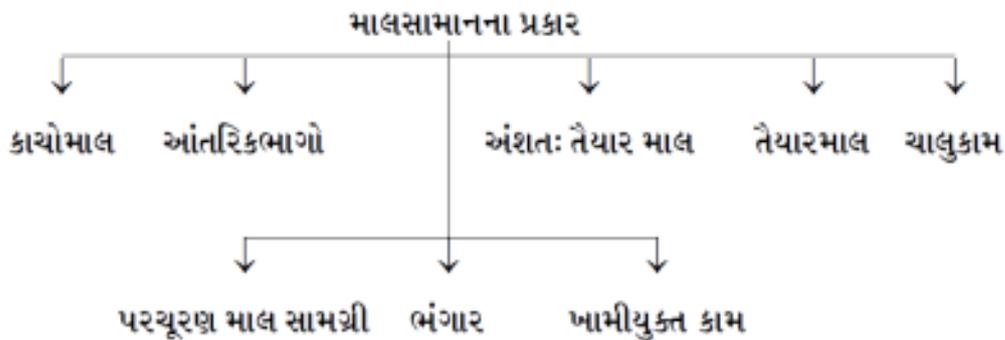
પડતરના મૂળતત્વોમાં એક ખૂબ જ મહત્વ ધરાવતું તત્વ માલસામાન છે. મોટાભાગની વસ્તુઓની ઉત્પાદનમાં પડતરમાં માલસામાન ખર્ચ પ્રમાણે સરેરાશ 50%થી 60%જેટલું હોય છે. હરીફાઈયુક્ત સમયના વેચાણ કિંમતમાં વધારો કરીને નફામાં વધારો કરી શકતો નથી. પરિણામ ઉત્પાદન પડતર પર અંકુશ દ્વારા નફાના પ્રમાણમાં વધારો કરવો ઈ વિકલ્પ વધુ મહત્વનો બન્યો છે. ઉત્પાદન પડતર અંકુશના મહત્વના ભાગ તરીકે માલસામાન પડતર અંકુશ દ્વારા ઉત્પાદન પડતર ઘટાડી શકાય છે. માલસામાનનો અર્થ અને તેના પ્રકારો તે માટે સમજવા જરૂરી છે.

3.2 માલસામાનનો અર્થ :

વસ્તુના ઉત્પાદન કે બંધારણમાં મહત્વનો ભાગ માલસામાનનો હોય છે. સામાન્ય રીતે માલસામાનને બે ભાગ (પ્રકારમાં) વહેંચી શકાય. જે માલસામાન ઉપર પ્રક્રિયા કરી તેના સ્વરૂપ, ગુણધર્મ, તૃષ્ટિગણમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે. તેને પ્રત્યક્ષ માલસામાન કહે છે. એટલે કે ઉત્પાદનના પ્રત્યક્ષ ભાગ તરીકે માલસામાનનો ખર્ચ સંકળાયેલ છે. જેને પ્રત્યક્ષ માલસામાન કહે છે. ઉદા. ફર્નિચરમાં વપરાતું લાકડું એ પ્રત્યક્ષ માલસામાન છે. તે જ રીતે ઉત્પાદન સાથે સીધો કે પ્રત્યક્ષ સંકળાયેલ ન હોય તેવા પ્રકારના માલસામાનને પરોક્ષ માલસામાન કહે છે. જેનો ખર્ચ સામાન્ય કે બહુજ ઓછો હોય છે. ઉદા. તરીકે ચામડાના શૂઝમાં વપરાતી દોરી, ગમ વગેરે.

માલસામાનનાં ગુણધર્મને આધારે અલગ અલગ પ્રકાર પાડી શકાય છે. જે નીચે મુજબ છે.

3.3 માલસામાનનાં પ્રકારો

કાચો માલ :-

જે માલસામાન સામાન્ય રીતે કુદરતમાંથી મળે છે. એટલે કે જેની ઉપર પ્રક્રિયા કરી તેના તુષ્ટિગુણમાં વધારો કરવામાં આવે છે. જે ઉત્પાદનમાં સીધો ભાગ બને છે. ઉદા. ફર્નિચર માટે લાકડું, કાપડ માટે રૂ. તેલ માટે મગફળી.

આંતરિક ભાગો :- કોઈ વસ્તુના ઉત્પાદન માટે બે ભાગોને જોડાવાના હોયત્યારે તે ભાગો કાં તો બહાર થી ખરીદવા કે કારખાનામાં ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે. જેને આંતરિક ભાગો કહે છે. ઉદા. સાયકલનું ઉત્પાદન જુદા-જુદા આંતરિક ભાગોના જોડાણથી થાય છે.

અંશત: તૈયાર માલ :- જે માલ પર કોઈ એક અથવા વધુ પ્રક્રિયાઓ થઈ હોય અને એક કે વધુ પ્રક્રિયાઓ કરવાની બાકી હોય તેવા માલને અંશત: તૈયાર માલ કહે છે.

તૈયાર માલ :- જે માલ પર કોઈ પ્રક્રિયા કરવાની બાકી નથી. એટલે કે તમામ પ્રક્રિયાઓ પૂરી થઈ ગઈ છે. હવે તે માલ વેચાણ કરવાને યોગ્ય બની ગયો છે. જેને તૈયાર માલ કહે છે.

ભંગાર :- માલના ઉત્પાદન દરમિયાન પડેલ કચરો કે જે ખૂબ જ ઓછી કિંમતમાં વેચી શકાય કે ન વેચી શકાય તેવા બગડેલા કે ખામીવાળા માલસામાનને ભંગાર કહે છે.

પરચૂરણ માલસામગ્રી :- સામાન્ય રીતે ઉત્પાદન પ્રક્રિયા દરમિયાન વપરાતી માલસામગ્રી કે જેની કિંમત નહિવત કે ખૂબ જ ઓછી હોય છે. તેને પરચૂરણ માલસામગ્રી કહે છે. ઉદા. ગ્રીસ, સાફસૂકી માટેનું રૂ, ગમ વગેરે.

ખામીયુક્ત કામ :- તૈયાર થયેલ ઉત્પાદન એકમોમાં કેટલીક ખામીઓ રહી ગઈ હોય છે. તેવા માલને ખામીયુક્ત માલ કહે છે. આ પ્રકારની ખામી કેટલીક વાર વધારાના માલસામાન કે મજૂરી દ્વારા સુધારી શકાય છે અથવા ઓછી કિંમતે માલ વેચી દેવામાં આવે છે.

ચાલુ કામ :- ઉત્પાદનની કોઈ એક પ્રક્રિયા હજુ પૂરી ન થઈ હોય તેવા માલને પ્રક્રિયાનું ચાલુ કામ કહે છે.

3.4 માલસામાન અંકુશના (ઉદ્દેશો) હેતુઓ :-

માલસામાન અંકુશનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જરૂરી જથ્થામાં યોગ્ય સમયે, યોગ્ય ગુણવત્તાવાળો ઓછામાં ઓછા ખર્ચે તેમજ જરૂરી સ્થળે માલસામગ્રી મળી રહે તે છે. માલસામાન અંકુશના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે છે:

- (1) **જરૂરી જથ્થો :-** દરેક વિભાગોને જરૂરિયાતના પ્રમાણમાં માલસામગ્રીનો જથ્થો માલસામગ્રી અંકુશને કારણે મળી રહે છે માલસામગ્રી અંકુશને કારણે માલસામાનની યોગ્ય સમયે ખરીદી શક્ય બને છે.
- (2) **જરૂરી સમયે :-** ઉત્પાદન પ્રક્રિયા સતત ચાલુ રાખવા માટે કાચા માલની ખરીદી યોગ્ય સમયે કરવી જરૂરી છે. લઘુત્તમ સપાટી તેમજ ગુરુત્તમ સપાટી દ્વારા માલસામાન અંકુશ શક્ય બને છે.
- (3) **યોગ્ય ગુણવત્તા :-** ઉત્પાદન માટેનો જરૂરી માલસામાન તેમજ ઉત્પાદિત માલની યોગ્ય ગુણવત્તા જળવાય એ જરૂરી છે. આ માટે માલસામાન અંકુશ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.
- (4) **જરૂરી સ્થળે :-** ઉત્પાદન સ્થળ પર જરૂરી માલસામાન મળી રહે તે જરૂરી છે. જે માલસામાન અંકુશ દ્વારા શક્ય બને છે.
- (5) **બગાડ અને નુકસાન અટકાવવા :-** માલસામાન અંકુશ દ્વારા ખરીદીને યોગ્ય પ્રમાણ તેમજ માલસામાનનો યોગ્ય સંચાલનને કારણે બગાડ અને નુકસાનનું પ્રમાણ ઘટે છે.
- (6) **માલ જૂનો થાય તેના જોખમ ઘટાડા માટે :-** સામાન્ય રીતે સમયના વહેણની સાથે માલ જૂનો કે આઉટડેટ થતો જાય છે, માલસામાન અંકુશની વિવિધ પદ્ધતિ જેવી કે LIFO (Last in First Out), FIFO (First In First Out) પદ્ધતિઓ દ્વારા આ જોખમ ઘટાડી શકાય છે.

- (7) નાણાંનો અસરકારક ઉપયોગ :- માલસામાન અંકુશ દ્વારા માલસામાનનાં મૂડી રોકાણ ઓછામાં ઓછું થાય તે હેતુ સિદ્ધ કરી શકાય છે. વરદી જથ્થો, ગુણત્તમ સપાટી, લઘુત્તમ સપાટીના ઉપયોગ દ્વારા નાણાંનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ શક્ય બને છે.
- (8) ગ્રાહકવર્ગને મહત્તમ સંતોષ :- માલસામાન અંકુશ દ્વારા ઉત્પાદિત માલ યોગ્ય ગુણવત્તાવાળો તેમજ ઓછામાં ઓછી કિંમત અને જરૂરી સમયે ગ્રાહકોને પૂરો પાડી શકાય છે. તે દ્વારા ગ્રાહકોનો મહત્વ સંતોષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.
- (9) પડતર હિસાબની વ્યવસ્થાને મદદરૂપ :- માલસામાન એ પડતરનું મહત્વનું તત્વ છે. ધંધાકીય એકમમાં પડતરના હિસાબ તૈયાર કરવા માટે જરૂરી માલસામાનને લગતી માહિતી માલસામાન અંકુશ પરથી જાણી શકાય છે.

3.5 માલસામાન નિયંત્રણ કે અંકુશ :-

માલસામાન અંકુશ એ એવી પદ્ધતિ છે કે જે દ્વારા માલસામાનની ખરીદી, માલની આવક અને તપાસ, સંગ્રહ અને જાળવણી તેમજ વપરાશ પર નિયંત્રણ કરવામાં આવે છે. જે દ્વારા પડતરમાં ઘટાડો શક્ય બને છે.

- (1) માલસામાન ખરીદી પર અંકુશ :- માલસામાનની ખરીદી યોગ્ય સમયે, યોગ્ય જથ્થામાં, યોગ્ય સ્થળેથી અને વ્યાજબી કિંમતે કરવાથી માલસામાન ખરીદી પર અંકુશ કરી શકાય છે.
- (2) માલની આવક અને તેની તપાસ : માલસામાનનો ખરીદી અંગેનો ઓર્ડર આપ્યા પછી માલની આવક ઓર્ડર પ્રમાણે છે કે નહી તેની તપાસ કરીને માલ સ્વીકારવો જોઈએ.
- (3) માલનો સંગ્રહ : વિવિધ પ્રકારના માલનું યોગ્ય વર્ગીકરણ કરીને યોગ્ય સંજ્ઞા આપી તેનો યોગ્ય સંગ્રહ કરવો જરૂરી છે. માલની ગુણવત્તા અંગેની કાળજી પણ સંગ્રહ સમયે રાખવી જરૂરી છે.
- (4) વપરાશ પર નિયંત્રણ : માલસામાનના વપરાશ પર અંકુશ એ મહત્વનો તબક્કો છે. વિવિધ વિભાગો તરફથી મળેલ માંગણી પત્રકને આધારે માલસામાન પૂરો પાડવો તેમજ ખરેખર બાકી રહેલ સ્ટોકની ગણતરી યોગ્ય સમયે કરવી જરૂરી બને છે.

3.6 માલસામાન અંકુશનું મહત્વ :-

ઉત્પાદન સાતત્ય જળવાય તે માટે માલસામાન અંકુશ એ પૂર્વશરત છે. આ ઉપરાંત માલસામાન અંકુશની મદદથી ખર્ચ, ઘટ, બગાડ અને નુકસાન અટકાવી શકાય છે. પડતરના સરેરાશ 50% માલસામાન પડતર હોવાથી માલસામાન અંકુશનું વિશિષ્ટ મહત્વ છે.

- (1) ઉત્પાદન સાતત્ય માટે :- માલસામાન અંકુશને કારણે કાર્યક્ષમતાથી સતત યોગ્ય સમયે યોગ્ય ગુણવત્તાવાળો અને વ્યાજબી કિંમતે માલસામાન મળતો હોવાથી ઉત્પાદન સાતત્ય જળવાય છે.
- (2) બજેટની સફળતા માટે :- માલસામાન અંકુશ બજેટની સફળતા માટે આવશ્યક છે. ઉત્પાદન અને વેચાણના લક્ષ્યાંકો માટે ફાળવેલ નાણાંનો મહત્તમ ઉપયોગ કરી શકાય છે.
- (3) પડતર પદ્ધતિની સફળતા માટે :- પડતર પર અંકુશ રાખવા માટે માલસામાન અંકુશ જરૂરી છે. આમ પડતર પદ્ધતિની સફળતા માટે માલસામાન પર કાર્યક્રમ અને જરૂરી અંકુશ રાખવો જરૂરી છે.
- (4) સ્ટોકના નુકસાન સામે રક્ષણ :- માલસામાન અંકુશની વિવિધ પદ્ધતિ જેવી આર્થિક વરદી સપાટી, લઘુત્તમ સપાટી, ગુરુત્તમ સપાટી, ભય સપાટી, એબીસીડી પદ્ધતિ, FIFO (First In First Out) LIFO (Last in First Out) દ્વારા માલસામાનનો બગાડ, તૂટ તેમજ ખર્ચ પર અંકુશ રાખી શકાય છે.
- (5) માલસામાનનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ :- માલસામાન અંકુશ દ્વારા સ્ટોક રજિસ્ટર, આવક-જવક પત્રકનો ઉપયોગ થતો હોવાથી માલસામાનનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ થાય છે.

બિનકાર્ડ :-

બિન એટલે માલસંગ્રહ માટેનો એક વિભાગ અને બિન કાર્ડ એટલે “માલના જથ્થાની આવક જાવક અને બાકી દર્શાવતું પત્રક એટલે બિનકાર્ડ.” દરેક પ્રકારના માલસામાન માટે બિનકાર્ડ રાખવામાં આવે છે. દરેક વિભાગ પર એક કાર્ડ લટકાવવામાં આવે છે. જેમાં બિનમાં કેટલો માલ ગયો અને કેટલો માલ સ્ટોકમાં છે તેની નોંધ રાખવામાં આવે છે. આ માહિતી પરથી સ્ટોરકીપરને ક્યારે ઓર્ડર મૂકવો તેનો ખ્યાલ આવે છે. બિનકાર્ડ સ્ટોર વિભાગમાં રાખવામાં આવે છે. બિનકાર્ડમાં ફક્તમાલનો જથ્થો દર્શાવવામાં આવે છે.

માલસામાન ખાતાવહી :-

પડતર વિભાગ માલસામાનની આવક અને જાવકનો જથ્થો તેમજ કિંમતની નોંધ જેમા કરે છે. તેને માલસામાન ખાતાવહી કહે છે. માલસામાન ખાતાવહી પરથી પડતરના હિસાબ તૈયાર કરવામાં આવે છે. માલસામાન ખાતાવહીમાં વેપારીનાં નામ, સરનામાં તેમજ માલસામાનનો જથ્થો અને કિંમત દર્શાવવામાં આવે છે.

માલસ્ટોકની ગણતરીની પદ્ધતિઓ :-

સ્ટોર વિભાગમાં માલમિલકતની ગણતરી બે રીતે થઈ શકે છે: (1) સામયિક ગણતરી (2) સતત ગણતરી

સામયિક ગણતરી :- ચોક્કસ સમયના અંતે એટલે કે વર્ષને અંતે ધંધાના તમામ માલસામાનનો સ્ટોક એક સાથે ગણવાની પદ્ધતિને સામયિક પદ્ધતિ કહે છે. ધંધાકીય એકમના આંતરિક કર્મચારીઓ દ્વારા થોડા સમય ઉત્પાદન કાર્ય બંધ કરીને સ્ટોકની ગણતરી કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે આ પ્રકારની ગણતરીમાં સ્ટોકનો બગાડ, ઘટ, ઉચાપત અંગેની જાણ વર્ષની આખરે થાય છે. પરિણામે સમયસર દૂર કરવાનાં પગલાં લઈ શકાતાં નથી.

સતત ગણતરી :- આખા વર્ષ દરમિયાન ધંધાના માલસામાનની ગણતરી કરતા રહેવાની પદ્ધતિને સતત ગણતરી કહે છે. સ્ટોકની ગણતરી કાયમી નિમણૂક પામેલ અલગ કર્મચારી દ્વારા સતત ચાલુ રહેતી હોય છે. પરિણામે માલસામાન બગાડ, ઘટ કે ઉચાપત જણાતાં સમયસર દૂર કરવાનાં પગલાં લઈ શકાય છે. ગણતરી માટે અલગ વિભાગ અને અલગ નિષ્ણાંત કર્મચારી રાખવામાં આવતા હોવાથી ખર્ચનું પ્રમાણ વધારે આવે છે.

અ. ગુરુત્તમ જથ્થો કે સપાટી :-

દરેક પ્રકારના માલનો વધુમાં વધુ કેટલો જથ્થો રાખવો તે નક્કી કરવું એટલે ગુરુત્તમ જથ્થો. ગુરુત્તમ જથ્થાથી વધુ જથ્થો રાખવો આર્થિક રીતે નુકસાનકારક થાય છે. એટલે કે તેમા કાર્યશીલમૂડીનું રોકાણ, સંગ્રહ ખર્ચ, બગાડ વગેરે નુકસાન થાય છે. માટે ચોક્કસ મર્યાદાથી વધુ જથ્થો ન હોવો જોઈએ. ગુરુત્તમ જથ્થો નક્કી કરતાં વિવિધ પરિબળો જેવાં કે નાણાકીય સાધનો, તૈયાર માલની માંગ, મોસમી માલ, સરકારી નીતિ, માલ મેળવતાં લાગતો સમય, ફેશનમાં પરિવર્તન તેમજ માલનો વપરાશ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. ગુરુત્તમ જથ્થો નીચેના સૂત્ર દ્વારા નક્કી થાય છે.

ગુરુત્તમ જથ્થો = વરદી સપાટી – ઓછામાં ઓછા સમયનો ઓછામાં ઓછો વપરાશ + વરદી જથ્થો

(વરદી સપાટી અને વરદી જથ્થાની સમજૂતી હવે પછી આપેલ છે.)

(બ) લઘુત્તમ જથ્થો :-

લઘુત્તમ સપાટી એટલે ધંધામાં ઓછામાં ઓછો રાખવો પડતો જથ્થો. જો આ સપાટીથી ઓછા સ્ટોક થાય તો ઉત્પાદન અટકી પડે. એટલે કે લઘુત્તમ સપાટી એ સ્ટોક પહોંચે કે તરત જ માલની ખરીદી કરવામાં આવે છે. લઘુત્તમ જથ્થો નક્કી કરતાં વિવિધ પરિબળો જેવા કે માલ મેળવતાં લાગતો સમય, વપરાશનો દર વગેરે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

નીચેના સૂત્ર દ્વારા લઘુત્તમ સપાટી શોધી શકાય.

લઘુત્તમ સપાટી = વરદી સપાટી – માલ મેળવતાં લાગતો સરેરાશ સમયનો સરેરાશ વપરાશ

(ક) વરદી સપાટી :-

સ્ટોર્સ વિભાગે સ્ટોક અમૂક સપાટી સુધી પહોંચે કે ઘટે ત્યારે માલનો વધુ જથ્થો ખરીદવા માટે ઓર્ડર મૂકવો જોઈએ. જે સપાટીએ માલની ખરીદી માટે ઓર્ડર મૂકવામાં આવે તે સપાટીને વરદી સપાટી કહે છે.

વરદી સપાટી = વધુમાં વધુ વપરાશ × માલ મેળવતાં લાગતો વધુમાં વધુ સમય

(ડ) ભય સપાટી :-

લઘુત્તમ સપાટીથી નીચે માલનો જથ્થો જા્ય ત્યારે સ્ટોર્સ વિભાગે માલ મેળવવા માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવા પડે છે. જે સપાટીને ભય સપાટી કહે છે.

ભય સપાટી = સરેરાશ વપરાશ × તાત્કાલિક ખરીદીની વધુમાં વધુ મુદત

(ઈ) આર્થિક વરદી જથ્થો :-

વરદી જથ્થો બે અર્થમાં વપરાય છે: (1) અમૂક પ્રકારનો માલ ઓછામાં ઓછો અમૂક જથ્થામાં પ્રાપ્ત કરવો જેને વરદી જથ્થો કહે છે. (2) ખરીદી માટે ઓછામાં ઓછો સૌથી વધુ ફાયદાકારક જથ્થો જે હોઈ શકે તેને પણ વરદી જથ્થો કહે છે. નાના જથ્થામાં ઓર્ડર મૂકવામાં આવે તો ઓર્ડર મૂકવાનો ખર્ચ, વાહનવ્યવહારનો ખર્ચ, કારકુની ખર્ચ વધી જાય છે અને જો મોટા જથ્થામાં ઓર્ડર મૂકવામાં આવે તો મૂડીનું રોકાણ અને વ્યાજનું નુકસાન થાય છે. માટે આર્થિક વરદી જથ્થો નક્કી કરી તે પ્રમાણે જ ખરીદી થાય છે. આર્થિક વરદી જથ્થો નીચેના સૂત્ર દ્વારા શોધી શકાય છે:

a. જ્યાં વાર્ષિક માલવહન ખર્ચ રૂપિયામાં આપેલ હોય ત્યારે

$$EOQ = \frac{\sqrt{2AO}}{C}$$

જ્યાં A = વાર્ષિક વપરાશનો જથ્થો

B = ઓર્ડર મૂકવા માટે દરેક વરદીટીક ખર્ચ

C = એકમટીક વાર્ષિક માલવહન ખર્ચ

b. જ્યાં વાર્ષિક માલવહન ખર્ચ ટકાવારીમાં આપેલ હોય ત્યારે

$$EOQ = \frac{\sqrt{2AO}}{CP}$$

P = વસ્તુની એકમટીક કિંમત

(ફ) સલામતી જથ્થો :-

કેટલોક માલ સલામતી જથ્થા તરીકે અલગ રાખવામાં આવે છે. ક્યારેક કોઈ કારણસર ઓર્ડર મૂકેલો માલ સામાન્ય કરતાં વધારે સમય મેળવવા લાગે ત્યારે સલામતી જથ્થો ઉપયોગમાં લઈ ઉત્પાદન બંધ થતું અટકાવી શકાય છે. સલામતી જથ્થો નીચેના સૂત્ર દ્વારા નક્કી કરી શકાય:

સલામતી જથ્થો = વધુમાં વધુ વપરાશ × (માલ મેળવતાં લાગતો વધુમાં વધુ સમય – માલ મેળવતાં લાગતો સામાન્ય સમય)

(2) માલસામાન ફેરબદલી દર

સ્ટોર વિભાગમાં માલની કેટલી ખરીદી કરી કેટલી આવક થઈ અને કેટલી જાવક થઈ તે અંગેનો અભ્યાસ કરવા માટે માલસામાન ફેરબદલી દર જરૂરી છે. માલસામાન ફેરબદલી દર કાર્યક્ષમતા માપવા માટે ઉપયોગી છે. જે નીચેના સૂત્ર દ્વારા શોધી શકાય છે:

$$\text{માલસામાન ફેરબદલી દર} = \frac{\text{માલસામાનનો વપરાશ કે વેચાણ}}{\text{સરેરાશ માલસામાન}}$$

$$\text{સરેરાશ માલસામાન} = \frac{\text{શરૂઆતનો સ્ટોક} + \text{આખરનો સ્ટોક સરેરાશ}}{2}$$

માલસામાન ફેરબદલી દર ઉપરથી ફેરબદલી મુદત નીચેના સૂત્રની મદદથી શોધી શકાય છે:
ફેરબદલી મુદત = 365(વર્ષના દિવસો) / ફેરબદલી દર

(3) માલસામાન અંકુશની એ.બી.સી. પદ્ધતિ

જ્યારે માલસામાન એક કરતાં વધુ પ્રકારનો હોય ત્યારે માલસામાન અંકુશ માટે માલસામાનને તેની કિંમતના પ્રમાણમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. જે માલની વધુ કિંમત હોય તેને એ સ્તુપમાં અને તેનાથી ઓછી કિંમતનો તેને 'બી' સ્તુપમાં અને સૌથી ઓછી કિંમતનો હોય તેને સી સ્તુપમાં વર્ગીકૃત

કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ એ પ્રકારના સ્તુપ પર ઊંચો અંકુશ ખર્ચ કરવામાં આવે છે. પરંતુ સી ની કિંમત ઓછી હોવાથી તેની પર અંકુશ ખર્ચ ઓછા પ્રમાણમાં કરવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ તરીકે એ, બી, સી સ્તુપના માલની કિંમત અને અંકુશ ખર્ચનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય:

માલસામાન પ્રકાર	માલસામાનનો જથ્થો	માલસામાનની કિંમત
એ	10%	70%
બી	25%	20%
સી	65%	10%
	100%	100%

એ પ્રકારના માલસામાનનો જથ્થો 10% છે પરંતુ તેનું મુલ્ય 70% હોવાથી અંકુશનું પ્રમાણખર્ચ ઊંચો કરવામાં આવે છે. જ્યારે સી પ્રકાર માલસામાનનો જથ્થો 65% છે જ્યારે તેની કિંમત 10% હોવાથી વધુ પ્રમાણમાં અંકુશ ખર્ચ કરવામાં આવતો નથી.

પૂરો પાડેલ માલસામાનની કિંમત ગણવાની પદ્ધતિઓ :-

ઉત્પાદન કે વેચાણ માટે જ્યારે માલ ખરીદવામાં આવે ત્યારે આવક માલની કિંમત મળેલ ભરતિયાને આધારે જાણી શકાય છે. પરંતુ જ્યારે આ રીતે ખરીદેલ માલ કાં તો ઉત્પાદન માટે આપીએ અથવા તેનું વેચાણ કરીએ ત્યારે તેની જાવક કિંમતની ગણતરી કરવી પડે છે. આ અંગે જુદી જુદી પદ્ધતિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. જે નીચે પ્રમાણે છે:

- (1) ફિફો પદ્ધતિ (પ્રથમ આવેલ, પ્રથમ જાય પદ્ધતિ)
- (2) લિફો પદ્ધતિ (આખરે આવેલ, પ્રથમ જાય પદ્ધતિ)
- (3) સાદી સરેરાશ પદ્ધતિ
- (4) ભારિત સરેરાશ પદ્ધતિ